

УДК 811. 111'276.2

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНІ ОЗНАКИ НЕОЛОГІЗМІВ І ОКАЗІОНАЛІЗМІВ (на матеріалі художньої літератури та інтернет-реклами англійської мови)

Оксана Дзюбіна

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000*

Проаналізовано основні критерії розмежування неологізмів від інших типів інновацій, зокрема okazionalizm, розглянуто співвідношення понять “okazionalizm” та “neologizm”. Визначено, що okazionalizmi породжуються цілими висловлень і контекстом, поза яким вони не відтворюються, характеризуються експресивністю та номінативною факультативністю, створюються для одноразового використання в мовленні.

Ключові слова: неологізм, okazionalizm, мовна норма, контекст, новотвір, номінація.

Дослідженню неологізмів і okazionalizmів присвячені численні праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (Е. Ханпіра, Н. Фельдман, О. Ликов, В. Лопатін, М. Бакіна, О. Габінська, О. Земська, А. Брагіна, А. Березовенко, І. Дегтяр, А. Ликов, Algeo J., McKean E., Sheidlower J., Sornig K., Fischer R. та ін.). Однак, попри підвищений інтерес до даних понять, в теорії неології ще залишаються невирішені проблеми. Передусім, зберігається неоднозначність думок щодо визначення понять “неологізм” і “okazionalizm”.

Деякі лінгвісти розмежовують терміни “неологізм” і “okazionalizm” та встановлюють критерії диференціації даних понять [1–4]. Так, А. Ликов виділяє такі основні параметри розмежування неологізмів і okazionalizmів [1, с. 85]:

- час появи слова;
- наявність – відсутність конкретного автора;
- відчуття – невідчуття новизни слова;
- входження – невходження в мову.

Спробуємо розглянути їх у такій же послідовності.

Фактор історичного періоду народження слова є одним з головних у визначенні поняття неологізму. Поняття неологізму в загальнотеоретичному і загальноісторичному плані не має і не може мати абсолютних хронологічних меж або критеріїв: вони відносні, рухливі і встановлюються конкретними завданнями дослідження або навіть контекстом вживання самого терміна “неологізм”. Тому цілком правомірно говорити, наприклад, про неологізми ХХ століття, про неологізми 70-х років ХХ століття. Okazionalne ж слово, будучи безвідносним до історичного періоду, не може називатися неологізмом.

Критерій наявності або відсутності автора, на думку А. Ликова не є суттєвим для визначення неологізму. Okazionalizm як “персональний” факт мови не може бути

названий неологізмом. Він завжди індивідуальний і в своєму авторстві принципово співвідноситься з конкретною особою – творцем цього okazіоналізму. Авторство неологізмів зруйновано, “розмито” їх приналежністю до мови. Для okazіоналізма його “авторство” є принциповою умовою його перебування в okazіональному статусі: okazіоналізм не відтворюється, а твориться – з’являється вперше в мові конкретного автора [3, с. 85–89].

Критерій відчуття новизни слова є важливим, але не абсолютним і не обов’язковим для всіх неологізмів. Цей критерій є обов’язковим лише для актуальних неологізмів, під якими автор розуміє сучасні неологізми, де живе носій мови, що сприймає неологізм з відчуттям його новизни і свіжості. Неактуальні (відносні) неологізми від моменту своєї появи хронологічно “прив’язані” до конкретних, минулих періодів історії мови. Однак, відносні неологізми в свій час були актуальними. Ця обставина є наслідком того, що актуальні неологізми з плином часу неминуче стають відносними. Оскільки актуальні неологізми з плином часу стають відносними, то хронологічна точка відліку для визначення неологізму різна. Отже, неологізм безпосередньо включений в загальну низку мовних історичних змін, а тому і сам схильний до цих змін. Дана обставина, яка є однією з принципових умов і ознак самого поняття неологізму, не є властивою okazіоналізму як особливому мовному факту, виключеного з плину подій історичного часу. Тому okazіоналізм і в цьому відношенні не може бути названий неологізмом.

Відносно критерію входження або невходження в мову неологізм і okazіоналізм також абсолютно різні. Неологізми входять в мову, є приналежністю мови. Okazіоналізми ж – це чисто мовні факти. Неологізм – поняття цілком діахронне, яке прив’язує факт появи нового слова до певного часу. Okazіоналізм же принципово “неісторичний” в тому сенсі, що позбавлений своєї власної “внутрішньої” історії, позбавлений “протяжності” свого реального існування в мові. Таким чином, будь-який okazіоналізм, незалежно від часу його виникнення, не можна назвати ні неологізмом, ні актуальним словом.

Диференціювати неологізми і okazіоналізми І. Дегтяр пропонує за кількома параметрами [1, с. 63–68]:

- ціленаправленість на соціальне/ціле направленість на індивідуальне;
- облігаторність/факультативність;
- приналежність до системи мови /приналежність до мовлення;
- нормативність /відхилення від норми.

Ціленаправленість на “соціальне” у неологізмів як мовних новоутворень, зумовлює їх більшу відповідність нормі мови в порівнянні з okazіоналізмами як індивідуальними мовленнєвими новотворами. В основі okazіоналізмів, зазвичай, закладений принцип відсутності рекурентності. Їх “соціальна значущість” часто обмежується лише одним індивідуальним актом комунікації. У процесі комунікації волею індивідуума проводиться поєднання тих мовних елементів, які він знаходить відповідними для даного випадку (більш інформативними і експресивними).

Дотримуючись дихотомії Ф. де Сосюра “мова–мовлення”, І. Дігтяр, відповідно до неї, пропонує розмежовувати неологізми і okazіоналізм.

В результаті аналізу та систематизації запропонованих параметрів і емпіричного матеріалу, виділяються наступні диференціальні ознаки неологізмів і okazіоналізмів:

- соціальна приналежність / індивідуальна приналежність;

- узуальність/неузуальність;
- втрата новизни/постійна новизна ;
- нормативність/ненормативність;
- відсутність тісного зв'язку з контекстом/контекстуальна залежність;
- високий ступінь номінативності/високий ступінь експресивності.

Диференціація між неологізмами і okazіоналізмами може бути проведена по лінії соціальна приналежність/індивідуальна приналежність. Соціальна спрямованість неологізмів полягає в тому, що, з'являючись в мові, вони позначають життєво важливі нові поняття, які виникають в результаті розвитку науки і техніки, суспільних відносин, нових умов життя, соціально – політичних змін. Призначення неологізмів – обслуговування мовного колективу. Як зазначає В. Звєгинцев, в мові може отримати відображення тільки те, що має соціальну значимість [2, с. 303]. Так, бурхливий розвиток комп'ютерної техніки призвів до появи в сучасному англомовному суспільстві таких одиниць, як *webpage* – “веб-сторінка”; *spyware* – “шпійонське програмне забезпечення” (передає дані з жорсткого диска комп'ютера користувачеві на іншому комп'ютері). Інтернет термін *webpreneur* позначає “того, хто започатковує бізнес на веб-сайті”; новотвір *celeblog* означає “блог, написаний знаменитістю або ж присвячений конкретній відомій людині”; *cyberfraud* – “комп'ютерне шахрайство”; *cyberchondria* – “кіберхондрія”, манія наявності симптомів певної хвороби; *freeware* – “програми без вихідного коду”, які можна вільно поширювати; *cyberethics* – “кіберетика” – нові морально-етичні норми, які виникають у зв'язку з комп'ютеризацією суспільства; *newsgroup* – “група новин” (сукупність інформаційних повідомлень в інтернеті, що відносяться до однієї і тієї ж сфери); *bio-computer* – “біо-комп'ютер” пристрій для обчислення на рівні ДНК; *surf* – “переходити з одного сайту на інший”; *cybercop* – “кіберполіцейський”.

У сенсі входження в загальноновживану лексику неологізми і okazіоналізми характеризуються узуальністю/не узуальністю. Однією з характерних ознак неологізмів є їх узуальність, закріпленість у загальному використанні. Неологізми мають соціально-віртуальну установку на входження в розряд загальноновживаної лексики. Неологізми – новотвори, які підлягають включенню до словника, оскільки цим фіксується словниковий склад мови в момент складання словника. Okazіоналізми – індивідуальні новоутворення, які використовуються тільки одною або декількома особами, включенню до словника не підлягають: вони спотворюють його, створюють, таким чином, неправильне уявлення про словниковий склад мови. Okazіоналізми відрізняються від неологізмів ще й тим, що не входять у словниковий склад, а існують і функціонують у маргінальній області. Все-ж, буде неправильним розглядати okazіоналізми як неповноцінні слова, навпаки, це слова справжні, і навіть необхідні в певному контексті, які мають характерні структурні ознаки, більш насичені за змістом і емоційним навантаженням, ніж неологізми або загальноновживані слова.

Слід зауважити, що іноді можливі випадки переходу комунікативно необхідних okazіоналізмів у словниковий склад. Такий процес можливий у сприятливих внутрішньомовних умовах і за допомогою соціальних факторів. Що важливішим в комунікативному відношенні виявляється те поняття, для якого знадобилося визначення у вигляді нового окремого слова, то швидше і ширше поширюється дана одиниця у спілкуванні. Досить цікавими є випадки входження в лексикографічні словники наступних комплексних

субстантивованих okazіональних утворень типу *might - have - been*, *what's - his - name*, *what - is - it*, *you - know - who*. У рідкісних випадках okazіональні одиниці входять у склад синтаксичних побудов фразеологічного вияву (прислів'я, приказки і т.п.), наприклад: “If “ifs “and” ands were pots and pans there'd be no work for tinkers” – “якби в роті росли гриби, то б до лісу не ходил”.

Отже, в мові можна спостерігати випадки, коли okazіональні слова набувають постійного характеру, потрапляють у словники одинично, без подачі їх в якості слів особливої категорії [6, с. 64–73]. У цілому ж, в процесі утворення okazіоналізмів на передній план висувається індивідуальний момент, а неологізмів – соціальний.

Практично важко визначити, коли неологізм втрачає конотацію новизни і стає загальноживаною лексичною одиницею. Очевидно, до тих пір, поки предмет, явище, дія, якість є ще новим. Якщо ж цей предмет, явище входить в життя людини, то й саме слово, що є його найменуванням, перестає бути неологізмом. У сучасній англійській мові такі слова як, наприклад, *browser* – браузер; навігатор; *H-bomb* – термоядерна бомба (воднева бомба); *e-book* – електронна книга; *speakerphone* – гучномовець; *spacecraft* – космічний корабель давно не є неологізмами. Що семантично актуальнішим є неологізм, то ширше й інтенсивніше він втягується в процеси мовної комунікації, то швидше він втрачає свою новизну.

Okazіоналізмам властиві новизна і свіжість незалежно від реального часу їх утворення. Вони не обмежені в часі, завжди зберігають свою новизну і свіжість. Наприклад, okazіоналізми Шекспіра відомі не одне десятиліття, але вони відразу виділяються із загального контексту своєю новизною і незвичністю.

У мові художньої літератури чіткіше проявляється індивідуально – мовна свідомість, яка полягає в прагненні відійти від норм і побудувати “свою мову” [5, с. 303]. Нормативність неологізмів полягає в тому, що їх утворення здійснюється за існуючими в мові словотвірними моделями, у їх відповідності мовній нормі. Ненормативність okazіоналізмів пояснюється відхиленнями від мовної норми, оскільки у їх утворенні, зазвичай, присутній навмисний відступ від нейтрального в мові в цілях певного впливу на читача або співрозмовника. Однак дана ознака не є абсолютною щодо okazіональних утворень, оскільки зустрічаються okazіональні слова, що не порушують словотвірну норму мови.

Протиставлення між okazіоналізмами і неологізмами можна провести по лінії контекстуальної залежності/відсутності тісного зв'язку з контекстом.

Okazіоналізми відіграють важливу роль в системі мови, створені переважно в цілях художньо-стилістичної номінації для функціонування в межах певного контексту. Що незвичніший, несподіваніший okazіоналізм, то більше він відчуває потребу у відповідному оточенні. Що має означити, наприклад, okazіональне утворення *Genghis - Khan - at - height - of - evil*? Воно не є одиницею словникового складу сучасної англійської мови, а отже, щоб зрозуміти його значення, необхідно підключити контекст: “Now - come along, Bridget. I don't want any silliness, “she said in her *Genghis - Khan - at - height - of - evil voice*” [10, с. 37]. “Припини, Бріджит. Не говори дурниці, – відрізала вона голосом розлюченого Чингісхана”. У даному випадку комплексне okazіональне утворення *Genghis - Khan - at - height - of - evil* не тільки не здатне творити контекст і бути опорою для конкретного сприйняття і розуміння інших слів, але саме, як носій певного значення, є незрозумілим без опори на контекст.

Однак контекстуальна залежність є важливою, але не абсолютною ознакою оказіоналізмів. Наприклад, семантична інтерпретація оказіонального складного слова *woman - child* – інфантильна жінка [9, с. 178]. не призводить до труднощів, воно є цілком зрозумілим без опори на контекст. Такі оказіональні інновації цілком легко можуть вийти з маргінальної області і стати загальноприйнятими в сучасній англійській мові.

Експресивність оказіоналізмів досягається тим, що вони виражають граничну, первозданну конкретність якого-небудь поняття або явища екстралінгвістичної дійсності. Оказіоналізми повинні за задумом авторів служити найбільш виразною характеристикою нової дійсності і нових людей [4, с. 73]. Аналіз матеріалу інтернет-реклами та художньої літератури матеріалу доводить, що оказіоналізми роблять інформацію легшою для запам'ятовування, насиченою, підвищують силу впливу, програмуючи реакцію носія даної мови на певну інформацію. Наприклад:

“Right”, said Cross, looking at Burrows uneasily. It was a see - what – We’ve - been - talking - about kind of look [11, с. 53];

Once more in that I’m - scolding - myself voice (impossible to believe she will never hear it again after today ; impossible not to believe) he mutters , “It would have been so simple just to ... well , never mind. I love you , sweetheart” [8, с. 237];

*“He was one of those large and normally placid men who own a short, nasty temper beneath that placidity, a damaging emotional **tornado - in – waiting**”* [7, с. 69].

Отже, неологізми є лексичні інновації, яким притаманні такі ознаки як соціальна приналежність, закріпленість у використанні, здатність до втрати новизни, нормативність, відсутність тісного зв'язку з контекстом, високий ступінь номінативності.

Оказіоналізми – лексичні інновації, яким притаманні індивідуальна приналежність, закріпленість у використанні, постійна новизна, ненормативність (але не абсолютна), контекстуальна залежність (але не абсолютна), високий ступінь експресивності.

На основі виділених ознак, неологізм ми визначаємо як лексичну одиницю соціального характеру, яка фіксується з часом в словниках, створену за існуючими в мові моделями словотворення або запозичену з іншої мови для позначення нового (раніше невідомого) предмета або явища позамовної дійсності або нове значення у вже існуючого слова, що з'явилося в мові на певному етапі його розвитку. Оказіоналізм трактується як експресивне авторське утворення індивідуального характеру, створене шляхом як стандартних, так і нестандартних способів словотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дегтярь, И. Г. Некоторые особенности сложных окказиональных образований “синтаксического типа” / И. Г. Дегтярь // Некоторые вопросы глагольных категорий германских языков: межвуз. сборник науч. трудов. – Пятигорск : Пятигорский гос. педагогический институт иностранных языков, 1986. – С. 63–68.
2. Звегинцев, В. А. Теоретическая и прикладная лингвистика / В. А. Звегинцев. – М. : Изд-во ЛЕСИ, 2007. – 336 с
3. Лыков, А. Г. Можно ли окказиональное слово называть неологизмом? / А. Г. Лыков // Русский язык в школе. – М., 1972. – № 2. – С. 85–89.
4. Ожегов С. И. Лексикология. Лексикография. Культура речи / С. И. Ожегов. – М. : Высшая школа, 1974. – 352 с.

5. *Рождественский, Ю. В.* Лекции по общему языкознанию / Ю. В. Рождественский. – М. : Высшая школа, 1990. – 381 с.
6. *Фельдман, Н. И.* Окказиональные слова и лексикография / Н. И. Фельдман // Вопросы языкознания. – М., 1957. – № 4. – С. 64–73.
7. *King S.* Needful Things / S. King. – London, 2007. – 933 p.
8. *King S.* Just After Sunset / S. King. – London, 2009. – 526 p.
9. *Sheldon S.* The Sands of Time / S. Sheldon. – London, Harper Collins Publishers, 1993. – 364 p.
10. *Fielding H.* Bridget Jones's Diary [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.franklang.ru>
11. *French N.* Land of the Living [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.englishouse.ru>

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2014

Прийнята до друку 21.02.2014

**DIFFERENTIAL FEATURES OF NEOLOGISMS
AND OCCASIONAL WORDS
(on basis of belles – lettres and internet advertising of the english
language)**

Oksana Dziubina

*The Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, 79000*

The main criteria of differentiation of neologisms from other types of innovations (i.e. occasional word) are analyzed. The correlation between terms “neologism” and “occasional word” was considered. The article defines that occasional words are coined for use at the moment of speech, exist only in the given context and are meant only to “serve the occasion”; their characteristic features are expressiveness and optional nomination.

Keywords: neologism, occasional word, language norm, context, new formation, nomination.

**ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЕ ПРИЗНАКИ
НЕОЛОГИЗМОВ И ОККАЗИОНАЛИЗМОВ
(на материале художественной литературы
и интернет - рекламы английского языка)**

Оксана Дзюбина

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000*

Проанализированы основные критерии отличия неологизмов от других типов инноваций, в особенности окказионализмов. рассмотрено соотношение понятий “окказионализм” и “неологизм”. Выявлено, что окказионализмы порождаются целями высказывания и контекстом, вне которого они не воспроизводятся, характеризуются экспрессивностью и номинативной факультативностью, создаются для одноразового использования в речи.

Ключевые слова: неологизм, окказионализм, языковая норма, контекст, новообразование, номинация.